

Hervormde gemeente Culemborg

In Culemborg ging het anders

Tussen 1550 en 1600 werd in veel plaatsen de rooms-katholieke parochie omgevormd tot wat we in de wandeling 'hervormde kerk' zijn gaan noemen. Maar niet in Culemborg. De rooms-katholieke parochie bleef namelijk bestaan en was zelfs groter dan de nieuwe groep protestanten. Wel werd de kerk uiteindelijk van de 'hervormden'. Dat was een beslissing van de regering. Maar het katholieke geloof bleef toch altijd min of meer toegestaan. In de 19de eeuw kreeg de rooms-katholieke kerk weer een legale status. De beeldenstorm, die ook in Culemborg is gehouden, was dan ook geen protestantse actie, maar een baldadig optreden van rooms-katholieke reischoppers. Landelijk kreeg de hervormde kerk een voorkeurspositie, die tot ver in de 20e eeuw heeft doorgewerkt en daar hebben de hervormden in Culemborg natuurlijk wel een graantje van meegepikt.

Protestanten

Een protestbeweging? Nou, nee. De Latijnse achtergrond van het woord betekent eerder iets als: 'we staan er voor, we getuigen'. Dat dat wel nodig was, begrijpen we als we in het boek van Voet van Oudheusden lezen: 'Graaf Floris werd van RK eerst Luthers en vervolgens Calvinist vanwege' het goddeloze gedrag van de Canoniken van de St. Barbara-parochie: zij waren met schikkelijk en Haet tegen malkander ingenomen, vogten zelfs in gewijde plaatsen. Zij waren brasseurs, slemers, zuipers. Hunne dikgezopene en verhitte basten pleegden alle dartelheit. Zij hielden meer van de Wulpsheyt dan van Godt; Uitterlyk vertoonden zy nog een schein van Godvruchtigheid, maar leefden in Hoerery en met byzitten, en pleegden allerhande vuiligheid.... De Graef konde niet geloven, dat die Menschen de waerheit leerden die zo goddeloos en guitachtig leefden...'

De oude katholieke kerk was dus wel aan vernieuwing toe en aan de vraag: waar staan wij voor? In protestare', getuigen van de boodschap van Jezus Christus, werd het opnieuw gevonden antwoord.

'Vrijzinnig of rechtzinnig?'

Begrippen die je nog vaak hoort als je met iets oudere Culemborgers praat. Dat zit zo: in 1816 maakte koning Willem I een reglement voor de hervormde kerk, waarin allerlei zaken netjes geregeld waren. Alleen over de inhoud van het geloof stond er niets in. Dat werd 'vrij' gelaten. In Nederland volgde een uittocht van gelovigen die dat veel te mager vonden. De Christelijk Gereformeerde kerk en de Gereformeerde Kerken ontstonden en – binnen de hervormde kerk – de 'Gereformeerde Bond'. Culemborg was niet zo precies, 'vrijzinnig' dus. Niet naar de zin van alle kerkleden. In 1935 is naast de bestaande 'vrijzinnige' dominee (en op zijn initiatief) een 'rechtzinnige' collega aangesteld om zo de behoudende groep tegemoet te komen. Dat heeft ruim 50 jaar gefunctioneerd

Waarin verschilden ze?

Ach, dat bleef wat de gemeenteleden betreft vaak beperkt tot kritiek op uiterlijkheden. Hoe de kerkdienst eruit zag, wat en hoe er werd gezongen...Maar alles was apart: de kerkdienst, de dominees, de zondagsschool, het kerstfeest, de vrouwenvereniging...eigenlijk

twee aparte hervormde gemeenten met één kerkgebouw en een kerkenraad die volgens een verdeelsleutel werd bemand.

Zinnig

De namen van dominees zoemen nog rond:

De Vor, Oliemans, Abcouwer.

Herinneringen aan pastorie 'Het Merelnest' aan de Dreef waar de domineesvrouw in de voorkamer zat te spinnen (dat zag je als je een 'slachie' bracht -een aandeeltje in de slacht), of het huis in de Tollenstraat naast de kapper waar dominee de Vor woonde. Degene ook, die toen hij er privé alleen voor stond, mocht delen in de erwtensoepe van de vrijzinnige Abcouwers. Die twee konden, ondanks hun verschillende stijl van preken, goed met elkaar door één deur. De Vor werd opgevolgd door Oliemans, die de 'rechtzinnige' moest zijn. Maar beide predikanten wensten die etiketten niet te dragen - waar mogelijk werkten zij samen. Gescheiden kerkdiensten verdwenen. Uiterlijke verschillen moesten nog slijten, maar de predikanten liepen voorop om de eenheid te bevorderen. Dat is beider grote verdienste.

Vrouwen

De vrouwenverenigingen vergaderden apart, maar werkten zusterlijk samen bij de jaarlijkse bazaar ten bate van de kerk. Samen waren ze blij over de opbrengst (al hoopten ze natuurlijk wel dat hun club het meest had opgebracht) en kerst- en paasvieringen deden ze gemeenschappelijk. Tot aan het eind zijn ze wel apart gebleven, meer omdat ze een samensmelten niet meer aankonden, dan omdat ze zo van elkaar verschilden. In 1991 was de toen beroepen dominee Veldhuis het antwoord op de vraag: 'Komt er nu een rechtzinnige of een vrijzinnige?' Het oude onderscheid bleek niet meer te bestaan: beide partijen herkenden zich in hem. De oude strijdbijl was begraven.

PKN

Met de Gereformeerde Kerk werden steeds hechtere relaties opgebouwd, zoals door het hele land een 'samenop-weg'-proces plaats vond. Regelmatig waren er gezamenlijke kerkdiensten. Gemeenteleden liepen bij elkaar in en uit. Op 31 december 2010 verenigden de Gereformeerde Kerk en de Hervormde Kerk zich in de Protestantse Gemeente Culemborg, onderdeel van de Protestantse Kerk in Nederland. Bij de landelijke kerk horen ook de Lutheranen. Maar dat is in Culemborg anders: de Lutherse gemeente heeft zich hier niet aangesloten bij de plaatselijke Protestantse gemeente.

Nini Vonk-Wartena

Met dank aan Arie Noordsij en Jaap de Klijne

Vereniging van Vrijzinnig Hervormden
te CULEMBORG

VERKIEZING van NOTABELÉN, op
DINSDAG 23 NOVEMBER 1943, van des
voormiddags **10 uur** tot des namiddags **1 uur**
in de Consistoriekamer.

De Vereniging beveelt als **Candidaten** aan:

1. P. W. VAN HATTUM.
2. H. VAN VUREN Sr.
3. C. H. VAN DEN BERG.
4. W. PRINS.
5. Mr. P. J. W. BELTJES.

Het Bestuur.

*Aankondiging voor de verkiezing
van Kerkeraadsliden*

De magistraten bank

De preekstoel

